

Globalt røveri eller lokalt despoti?

Det 20. århundre ble avsluttet med at historien snudde – også i Asia. Utviklingen framover må unngå to fallgruver: elitestyrte strategier som ender i diktatur – og romantiske snarveier til demokrati som slår bakut. Vil vi håndtere globaliseringen, må vi også forstå det lokale.

Hvem husker ikke overraskelsen og gleden da muren falt! Dengang historien vendte en side! Men også problemene og alle de mislykte forsøk på å forklare hva som skjedd og alle de urealistiske forhåpninger for framtidens Europa.

Den samme stemningen traff også alle som var opptatt av det asiatiske kontinent. I Asia tok århundret slutt ti år senere. Der var det ikke statssosialismen som ble beseiret. Der var det snarere Vestens autoritære vekstprosjekt som brøt sammen.

Nå reiser utpinte samfunn seg. Elitene tvinges til å legitimere seg i folkets øyne, konfliktene formelig roper på en sivilisert regulering. Vanlige folk kan utnytte dette stemningskiftet. For eksempel i Korea diskuterer man alvorlig mønsteret fra de nordiske land – samfunnsavtaler mellom stat, arbeid og kapital. I Indonesia har verdens tredje største demokrati stått fram. Nå skrives historien påny. Nå har Asias folk – og vi i Vesten – en ny historisk sjanse.

Hvordan skal vi da forstå hva som skjer og hva som kan gjøres?

KRONIKK

Olle Törnquist

Fremdeles hender det mer på en uke enn tidligere på et år. Og det er blitt ekstra inflokt å skulle tolke og gi råd. De vanlige teoriene duger ikke. Det var jo nettopp disse teoriene og ekspertenes lojalitetshensyn som gjorde at krisen ikke kunne forutses og bekjempes. Bare de «unyttige» grunnforskere uten andre ressurser enn sine egne hoder og langvarige studier var i nærheten av begivenhetens årsaker da krisen rullet inn over kontinentet...

Fire lærdommer

Derfor blir den første lærdom av krisen at gjengs teori må ranskes på nytt og private forsøk på å få fram såkalt «nyttig» kunnskap opphøre. Vil man støtte samfunnsnyttige studier, må man støtte grunnforskning på uavhengige læresteder. Jeg taler ikke for min syke mor, men meddeler rett og slett en hovederfaring fra forsøkene på å forstå den asiatiske krisen.

Debatten om årsakene til Asias krise og dynamikk har pendlet mellom to ytterpunkter og et oppfølgings spørsmål: Ligger misæren i global utbytting, eller i lokalt despoti – og hvordan går det med demokratiet? Indonesia er viktigst og verst, men ikke aparte. Øyriket er illustrerende for dyper og mer allmenne tendenser. Og landet kan gi oss stoff til bedre forklaringer.

Debatten om røveri eller despoti er gammel i Asia. Internasjonal kapital ville nå markeder og ressurser som lokale maktthavere hadde

lagt beslag på. I mirakel-årene fra 60-tallet til 1997 konkurrerte eksportmarkedene eller staten om å få æren for veksten. Da krisen senere var et faktum, satte mange likhetstegn mellom «globalt røveri» og avregulering av markeder, internasjonalisering og finansspekulasjoner. De som mente årsakene lå i «lokalt despoti» la skylden på korrupsjon, nepotisme og en vennetjenestens kapitalisme. Og nå som Vesten har vunnet og den liberale tesen om korrupsjonen er opphøyd til sannhet – nå reiser hykriet seg til uante høyder. For hvem pleide å gjøre grove gevinster på å holde despotene under armene? Og hvem kjøper nå godbitene blant bedriftene til vrakpriser, gir blaffen i de utslatte og tvinger nye demokratier til å betale spekulantenes gjeld?

Men framfor alt holder ikke gårdsdagens forklaringer! Liberaliseringen, internasjonaliseringen og spekulasjonen holder ikke som forklaring på krisen, for den slo gjennom alt på 80-tallet. Og korrupsjonen, nepotismen og vennetjenestens kapitalisme har gått godt sammen med rask økonomisk vekst i årtiene før.

Frie markeder og korrupsjon

Den andre lærdommen av krisen er m.a.o. at hovedproblemet verken er frie markeder eller korrupsjonen, men kombinasjonen av dem. Avregulering og privatisering er ingen løsning på korrupsjonsproblemet, hvis despotene er sterke og raske med å rane til seg de delprivatiserte bedriftene og monopolisere markedene. Mot midten av 90-tallet hadde dette gjort det så vanskelig å regulere samfunnet og håndtere konflikter at den finansielle uroen bare ble dråpen som fikk glasset til å renne over. Derfor må vi nå gå bortover forestillingen om markedene som spydspiss mot korrupsjonen og i stedet undersøke hvilke sosiale krefter som kan tøyse symbiosen av disse to.

Vanskelighetene med å regulere samfunnet forsvinner dessuten ikke med despoter som Suhartos. Folket – som forente seg i kampen for frihet mot kolonialismen – blir fragmentert nå som herrene som tidligere har splittet og hersket, mister grepet og slås om restene. Og staten, som ble en eneste stor maskin for primitiv akkumulasjon behøves naturligvis i gjenoppbyggingsarbeidet. Men nå kjempes det om foretak og banker som skal selges, tømmes eller reddes. Nå savnes nå, midler og disiplin og det tar til å revne, som i Øst-Timor, i Aceh eller på Molukkene. I en slik situasjon truer selv desentralisering og velmente satsinger på det sivile

REVNER: Studentene styrtet Suharto. Men nå tar det til å revne, som i Øst-Timor, i Aceh eller på Molukkene. (Foto: Ashild Eliassen)

samfunnet med kun å bidra til fragmenteringen av storsamfunnet.

Små bosser med egne revir

Tredje lærdom av Asia-krisen er altså at sentraliserte systemer og gudfedre som Suharto blir etterfulgt av små-bosser med egne revir og nettverk som gjør det lokale like viktig som det globale. Men dette utgjør ingen «global village» som kan regulere seg selv gjennom sosiale fellesskap og nettverk (sosial kapital).

Disse ny-sentralistiske systemene under små-bossene kan heller ikke rettesettes av en Richard Holbrooke eller demokratiseres av NGOer – frivillige ikke-statlige organisasjoner. Her er i stedet mange landsbyer, ulike interesser og splittede identiteter. Her utkjempes endog nasjonale konflikter i lokal forkledning. Så nå blir vi alle avhengige, ikke bare av globaliseringsbørs, medier og banker, men også av dem som påvirker dem i form av studenter som styrer en diktator, fattige som lammer produksjonen i en frison, separatister som truer oljetransportene i et sund eller oppviglere som skremmer turister vekk fra et paradisi. Vil vi håndtere globaliseringen, må vi også forstå det lokale.

Hvordan går det så med demokratiet under slike forutsetninger?

To teser dominerer debatten – og krisen viser at begge er utilstrekkelige.

I følge tese nr. 1 kreves det en elitestyrt modernisering slik at middelklassen (og, sier noen, arbeiderklassen) kan bygge et sivil

samfunn og demokrati. Men i Asia gikk det tregt. I Indonesia hjalp ikke en gang 30 år med en slik utvikling. Demokratiet vokste ikke fram før prosjektet havarerte.

Ifølge tese nr. 2 er demokratiet tvert om en forutsetning for en god utvikling. Det er nok med en institusjonell infrastruktur av friheter, rettigheter, lover og valg. Fra 80-tallet ble dette fasjonabelt å hevde, men det gjaldt åpenbart ikke Asias mirakeløkonomier, og spesielt ikke i Indonesia. Noen NGOer fikk støtte, men det hjalp lite. Og Suharto ble styrtet, ikke av pengefondet IMF, men av studenter som erstattet tapet av en velfungerende politiske bevegelse. Men da, plutselig, ble alle demokrater! På null tid skulle man ordne friheter, rettigheter, sivile organisasjoner, politiske kompromisser samt holde valg og få fram legitime ledere.

Konflikten fortsetter

Men dermed unngikk man de fremste motsetningene. Så nå fortsetter konfliktene rundt indre kolonisering, de militæres rolle og fordelingen av krisens byrder utenfor det regulerte demokratiet. Videre begrenses selve valget av hvilken elite som skal styre og kompromiseres og kjøpslå. På det viset ble demokratibevegelsen marginalisert, og brede interessegrupper og partier med base i samfunnsmessige konflikter fikk ingen sjanse til å vokse fram. Nå finnes det ingen folkelig organisatorisk kraft som kan sette elitene under press, utrydde korrupsjonen, få slutt på den politiske volden og fordype demokratiet.

Et liberalt demokrati er født, men folk flest har vanskeligheter med å bruke det, og de fremste konfliktene er blitt forlatt utenfor. I stedet slås små-bosser om legitimitet og statlige maktmidler. Ustabiliteten er akutt og mange ser ikke lenger demokratiet som en løsning. De vender tilbake til tesen om en sterk elite som må skape tilstrekkelige forutsetninger for vekst.

Fjerde lærdom: Det må bli slutt på venglingen mellom elitistiske snarveier til utvikling som ender i diktatur og idealistiske snarveier til demokrati som slår bakut. Det er ikke tilstrekkelig at USA den 14. januar tok avstand fra kupplaner i Djakarta. En mellomløsning må settes inn på å fremme de bredere forutsetninger og de sosiale og politiske kreftene som er nødvendig for å drive fram demokratiet. Men da er det nødvendig å kunne forstå sosiale institusjoner, politiske prosesser og grupperinger lokalt. Og pinlig nok hevder bl.a. kolleger i Oxford at dagens saksbehandler, bistandsarbeidere og forskere ofte kan mindre om slike lokale forhold i dagens u-land enn gårdsdagens etnosentriske imperia-liste. Så det er meg ubeleglig hvordan skandinaviske prioriteringer om å støtte demokrati i u-land skal kunne virkeliggjøres om vi ikke kommer oss videre i vår forståelse.

Olle Törnquist er professor i statsvitenskap og utviklingsforskning ved Universitetet i Oslo. Oversatt fra svensk av Bernt Hagvet.